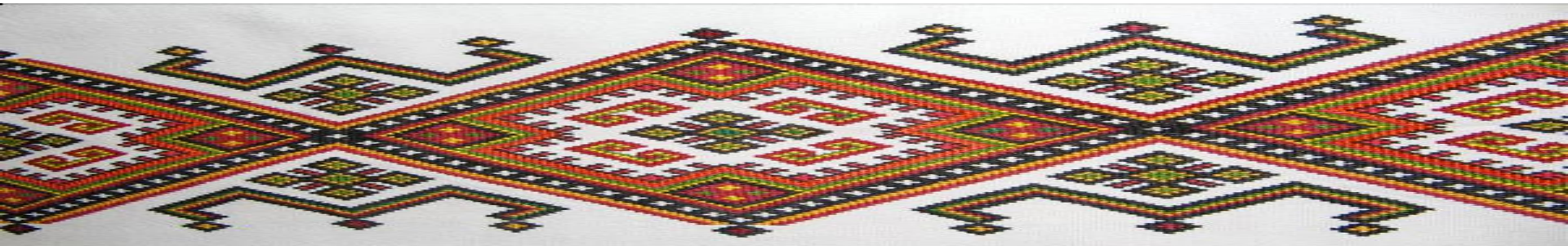

ОСНОВНІ НОРМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ВИМОВИ

БЕСІДА

- Як називається розділ мовознавства, який вивчає правила літературної вимови?
- Що таке орфоепічна норма? Орфоепічна помилка?
- Який словник є кодексом норм літературної вимови?
- Що називається милозвучністю?
- Дайте визначення евфонії.
- Які закони милозвучності ви можете назвати?
- Розкажіть правила чергування У-В, І – Й
- Виконайте вправу 5 (с.73)

ПРИГАДАЙТЕ!!!

Фонетика (від гр. phone - звук) - розділ науки про мову, який вивчає звуки мови.

Звук - це **найменша одиниця мови та мовлення**.

За допомогою звуків розрізняються **слова та форми слів**.

НАПРИКЛАД: мив - лив; вода - води.

На письмі звуки позначаються **буквами**.

Алфавітом (абеткою, азбукою) називається система букв української мови.

Крім алфавіту, є й інші знаки письма: апостроф, знак переносу, дефіс, розділові знаки.

Графіка - це система усіх писемних та друкованих знаків, за допомогою яких передається усне мовлення.

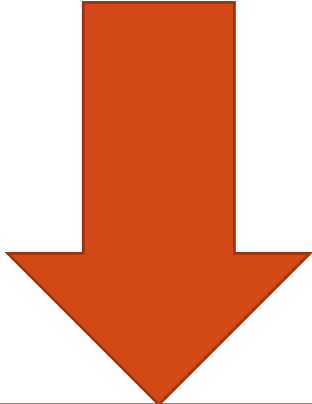
Українська абетка складається з **33** літер, за допомогою яких позначається **38** фонем (звуків).

<i>Аа,</i>	<i>Бб,</i>	<i>Вв,</i>	<i>Гг,</i>	<i>Ґґ,</i>	<i>Дд,</i>	<i>Ее,</i>	<i>Єє,</i>	
а	бе	ве	ге	ґе	де	е	є	
<i>Жж,</i>	<i>Зз,</i>	<i>Ии,</i>	<i>Іі,</i>	<i>Її,</i>	<i>Йй,</i>	<i>Кк,</i>	<i>Лл,</i>	
же	зе	и	і	ї	йот	ка	ел	
<i>Мм,</i>	<i>Нн,</i>	<i>Оо,</i>	<i>Пп,</i>	<i>Рр,</i>	<i>Сс,</i>	<i>Тт,</i>	<i>Уу,</i>	
ем	ен	о	пе	ер	ес	те	у	
<i>Фф,</i>	<i>Хх,</i>	<i>Цц,</i>	<i>Чч,</i>	<i>Шш,</i>	<i>Щщ,</i>	<i>Ьь,</i>	<i>Юю,</i>	<i>Яя</i>
еф	ха	це	че	ша	ща	м'який знак	ю	я

Як і будь-який звук, *мовний звук* – явище фізичне, що виникає в результаті коливання повітря (є повітряною хвилею) під дією рухів твердого пружного тіла.

З акустичного погляду всі звуки мови поділяються *на*

*голосні й приголосні,
які розрізняються співвідношенням
голосу (тону) і шуму.*

Звуки, що створюються тільки за допомогою голосу (тону),

називаються *голосними*

Голосні звуки на письмі позначаються 10 буквами:
а, о, у, е, и, і, є, ї, ю, я.

[a]	[o]	[y]	[e]	[и]	[і]
↙ ↘	↓	↙ ↘	↙ ↘	↓	↙ ↘
а я	о	у ю	е є	и	і ї

Звуки, що створюються за участю голосу і шуму(дзвінкі) або тільки шуму(глухі),

називаються *приголосними*

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

- Щоб передати на письмі звучання слова, користуються звуковим записом – фонетичною транскрипцією
НАПРИКЛАД: яблуко [й'áблукo], воля [в'óл'а].
- у транскрипції запис беремо у квадратні дужки;
- кожен звук позначаємо окремою буквою; при цьому не використовуємо букви **я, ю, є, ї, ь, щ** та **великі букви**;
- якщо в слові два і більше складів, обов'язково позначаємо місце наголосу;
- м'якість приголосного позначаємо скісною рисочкою вгорі ['], а пом'якшеність знаком [']
НАПРИКЛАД: [н'/], [б'];
- довгі звуки позначаємо двокрапкою
НАПРИКЛАД знання [знан':а'];
- звук, до якого наближається вимова основного звука, позначаємо маленькою літерою вгорі
НАПРИКЛАД: село [се^uло'].

Вимова голосних звуків

В українській мові 6 голосних.

Голосні: [a], [e], [и], [і], [o], [y].

В українській мові шість голосних звуків. Вони позначаються на письмі десятьма буквами.

Звуки: [a] [o] [y] [e] [и] [і]

Букви: а я о у ю е є и і і

В українській мові найбільш поширеним є фонетичний принцип *«пишу, як чую»*.

Для української літературної вимови характерне **чітко** й виразне звучання голосних звуків у **наголошеній** позиції. [a´], [e´], [и´], [і´], [o´], [y´]

Так само **чітко** й виразно вимовляються ГОЛОСНІ **а, у, і** в ненаголошених складах: *наука, книга, ринок, віра*.

Ненаголошений голосний **о**, як і наголошений, теж вимовляється **виразно** й повнозвучно, ніколи не наближаючись до голосного **а**, як у російській мові: *горобина, доброта*.

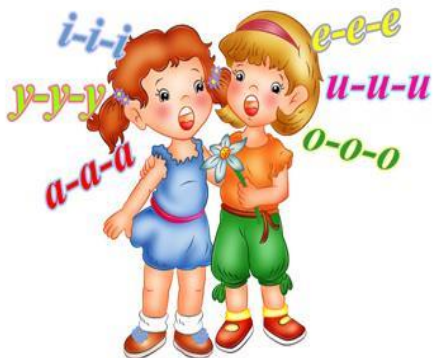
[**а** **у** **і** ... **о**]

ВИМОВА НЕНАГОЛОШЕНИХ ГОЛОСНИХ

- Але існує багато випадків, коли вимова не збігається з написанням слів.
- Труднощі можуть виникнути при написанні ненаголошених голосних, адже на відміну від наголошених, які вимовляються чітко і виразно, **ненаголошені** голосні можуть **наближатися** у вимові один до одного:
- звук [е] у вимові може наближатися до [и]: [ве^исна];
- звук [е] у вимові може наближатися до [і] після [й]: [мийе^іш];
- звуки [и] — до [е]: [стри^е м'іти];
- звук [о] — до [у] в позиції перед складом з наголошеними [і] або [у]: [ко^ужух], [по^ув'ітр'а].

[е^и е^і и^е о^у]

■ 1. *Запишіть слова фонетичною транскрипцією:*

Мороз, молоко, кожух, голубка, шелест, елемент, вилити, схибити, веселик, ліміт, розумний, четверо, іній

[Морóз, молокó, ко^Ужу́х, го^Улу́бка, шéле^Ист, е^Иле^Име́нт, віли^Ети^Е, схіби^Ети^Е, ве^Исе́ли^Ек, л'ім'іт, ро^Узу́мни^Ей, চে^Еро, іні́й]

■ 2. *Прочитай. Замість крапок вставте потрібну букву. Яку норму ілюструють ці приклади?*

* Перед нами У та О,
Ми їх дуже любимо.
О – кругленька і пухка,
У – висока і струнка.
Але поруч в однім слові
Вони дуже гонорові.
Слово пишеться «к...ж...х»,
Вимовляється «к...ж...х» –
Ілюстрація тому:
... міняється на

* Е та И – веселі сестри,
Нерозлучні ми завжди,
І не сваримось ніколи,
І не маємо біди,
Якщо ... над нами,
Е та И чіткі, ясні,
А якщо його немає
Поспішає ... до

Звукове значення букв

Я Ю Є – можуть передавати один або два звуки

Буква ї - завжди передає
два звуки: [й і]

Буква **Я** передає звук [а]

Буква **Ю** передає звук [у]

Буква **Є** передає звук [е]

Синя – [с и н` а]

Тюк - [т` у к]

Трете – [т р е т` е]

Букви

Я – [й а]

Ю – [й у]

Є – [й е]

позначають два звуки в таких випадках:

На
початку
слова

Яблуко –
[й а б л у к о]

Після
голосного

Мо**є** –
[м о й е]

Після
апострофа

П`**я**ть –
[п й а т`]

Після
м`якого
знака

Міль**я**рд –
[м` і л` й а р д]

Розподільний диктант

► У перший стовпчик запишіть слова, у яких літери *я, ю, є* позначають один звук, а у другий — два звуки.

Любов'ю, їдальня, юшка, синє, збиралися, дивляться, усміхаються, яблуна, цілує, кохання, здавалося, Ярослав, яскравий, знає.

Вибіркова робота

Прочитайте слова. Випишіть тільки ті, у яких є звук [й].

Ясен, ряд, воїн, армія, йод, мільярд, з'їзд, п'ять, юнга, боєць, порядок, сузір'я, мрія, синє.

► Зробіть висновок, коли букви *я, ю, є* позначають два звуки, а коли — один і м'якість попереднього приголосного.

Вибіркова робота

Запишіть речення. Випишіть слова з літерами *я, ю, є, ї*, запишіть їх звукописом, позначте кількість букв і кількість звуків.

Ми живемо в прекрасному краї — Україні. Він славиться родючими землями, багатими врожаями, чудовою природою. Стоїть Україна уквітчана барвінком і калиною, любистком і тополями і усміхається. Надіється на краще.

Робота з текстом

► Прочитайте уважно текст. Дайте йому назву.

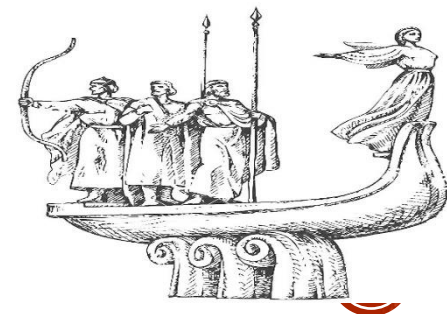
Для кожного, хто не охолов до своєї історії, кому не байдуже, «звідки пішла Руська земля та хто в Києві почав першим княжити», пам'ятні хрестоматійні слова: «Так почнемо ж оповідку цю... І було три брати: один по йменню Кий, другий — Щек, третій — Хорив, а сестра в них була Либідь. Сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, котра нині йменується Щекавицею, а Хорив на третій горі, яку накликали за його ім'ям Хоревицею. І збудували містечко на ймення старшого свого брата та освятили його Києвом».

Так описує першопочаток виникнення стольного града найдавніший писемний літопис «Повість временних літ». Нині важко уявити нашу історію без цієї випадком збереженої духовної пам'ятки (В. Скуратівський).

► *Випишіть із першого абзацу:*

I варіант — слова, у яких букви я, ю, є позначають два звуки;

II варіант — слова, у яких букви я, ю, є позначають один звук.

Метод «Мікрофон»

Сьогодні на занятті для мене важливим було...

Домашнє завдання

Вправа 1.

Розставте слова за алфавітом. Якщо ви правильно розставите слова, то з їхніх останніх букв має вийти українське прислів'я.

Шапкар, метраж, чау-чау, лимарство, корч, лжесвідок, чудище, кусачки, шевальє, чорноклен, шаг, кунгфу, лакей, чмих, шасі, кураж.

Вправа 2

Запишіть слова фонетичною транскрипцією:

Золото, тепло, водиця, мрієш, секрет, козуля, сторож, екран, сопілка, яр, долоня, м'яч, погода, перепис, перекис

Вправа 3

Тести:

1. Укажіть, у якому рядку всі слова мають ненаголошений звук [oʷ].

- а) політ, родина, розлив, ховати; б) сторож, дорога, шофер, похмурий;
- в) почарувати, котити, куховарити, копирсатися;
- г) зозуля, кожух, голубка, собі;
- д) політ, скоро, скорбота, морозиво;

2. Той самий звук позначають усі підкреслені літери рядка

- а) річечка, рішення, спертися
- б) екзамен, ефективність, секундний
- в) ситцевий, ситуація, тридцять
- г) сполука, спосіб, сторінка
- д) хист, перекис, вимова

3. У якому рядку літери *я, є, ю* означають два звуки?

- а) любов, пізнє, п'ять, мюзикл, сядь;
- б) м'яч, юність, їжа, якби, в'язень;
- в) кар'єра, моє, сюїта, лілея, лле;
- г) боєць, Ньютон, союз, лялька, гіпюр.

4. У якому рядку літери *я, є, ю* означають два звуки?

- а) юрист, яблуко, в'ються, плющ, б'є;
- б) ялинка, фюзеляж, юний, мрія, бюро;
- в) Х'юстон, пів'ями, сію, юшка, м'ята;
- г) ягня, дзюркіт, ательє, союз, юнак.

5. У якому рядку літери *я, ю, є* означають один звук?

- а) левиця, верб'я, різдвяний, бюро, твоє;
- б) Люда, рядно, каченя, дігтяр, рюкзак;
- в) жевріє, красуня, Ялта, ящур, порт'єра;
- г) сяйво, пюре, крайнє, тюрки, Таня.

6. У якому рядку літери *я, ю, є* означають один звук?

- а) пір'їна, порядок, цвях, свято, об'єкт;
- б) посвята, буря, ніччю, мюзикл, рілля;
- в) рясно, бюро, Мюнхен, синє, бюст;
- г) дзюркіт, пюре, миюся, люлька, п'ять.

